

ARBITRATION NEWSLETTER

Επιτροπή Διαιτησίας ICC Hellas

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

1. Νέος Νόμος Διεθνούς Εμπορικής Διαιτησίας ν. 5016/2023 και παρουσίασή του από την Επιτροπή Διαιτησίας του ICC Hellas
2. Συνέδριο Εκδ. Σάκκουλα: Η διεθνής διαιτησία με το βλέμμα στο μέλλον
3. ICC Court Centenary και σχετικό declaration του ICC Court
4. Απόφαση ΣτΕ 246/2022 και λοιπή Νομολογία Ελληνικών δικαστηρίων
5. ICCA General Report: Does a Right to a Physical Hearing Exist in International Arbitration
6. Athens Arbitration Days 2024

ΕΛΛΑΔΑ

ΣΥΝΕΔΡΙΑ

ΔΙΕΘΝΗ

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

Αθηνά Παπαευστρατίου-Fouchard, Αντώνης Τσαβδαρίδης,
Μαρίλυ Παραλίκα, Σωτήρης Δεμπεγιώτης

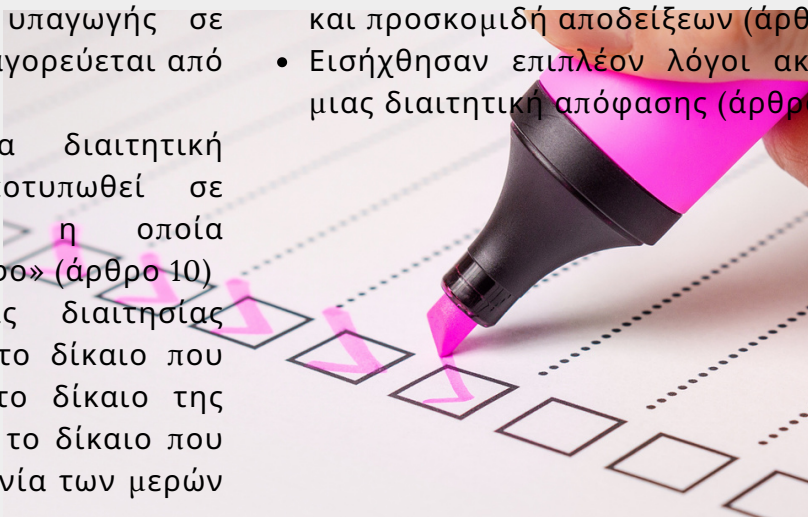
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Λητώ Δοκοπούλου

1. Νέος Νόμος Διεθνούς Εμπορικής Διαιτησίας ν. 5016/2023

Στις 4 Φεβρουαρίου 2023, ψηφίστηκε ο νέος νόμος Διεθνούς Εμπορικής Διαιτησίας, υπ' αριθ. 5016/2023 (ΦΕΚ Τεύχος Α' 21/04.02.2023), ο οποίος καταργεί τον προγενέστερο νόμο υπ' αριθ. 2735/1999. Ο νέος νόμος, εκσυγχρονίζει το μέχρι πρότινος ισχύον πλαίσιο ενσωματώνοντας τις τροποποιήσεις που εισήγαγε ο Πρότυπος Νόμος του 2006 της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για το Διεθνές Εμπορικό Δίκαιο (UNCITRAL), και θέτει τις απαραίτητες προδιαγραφές ενός σύγχρονου forum διαιτησίας. Οι βασικές καινοτομίες του νέου νόμου, είναι οι κάτωθι:

- Εμπεδώνεται, σε πληθώρα σημείων, η αρχή της αυτονομίας των μερών, να επιλέγουν και να διαμορφώνουν τη διαιτητική επίλυση της διαφοράς τους (ίδετε ενδεικτικά άρθρα 1, 3 παρ. 2. εδ. γ', 16 παρ. 1, 19 παρ. 1 κλπ.)
- Ορίζεται ότι όλες οι διαφορές μπορούν, κατ' αρχήν, να είναι δεκτικές υπαγωγής σε διαιτησία, εκτός εάν ρητά απαγορεύεται από το νόμο (άρθρο 3)
- Δηλώνεται ρητά ότι μια διαιτητική συμφωνία μπορεί να αποτυπωθεί σε «ηλεκτρονική καταγραφή», η οποία εξομοιώνεται ρητά με «έγγραφο» (άρθρο 10)
- Το κύρος της συμφωνίας διαιτησίας εκτιμάται σύμφωνα είτε με το δίκαιο που επέλεξαν τα μέρη είτε με το δίκαιο της έδρας της διαιτησίας είτε με το δίκαιο που διέπει την ουσιαστική συμφωνία των μερών (άρθρο 11)
- Πλέον, ρυθμίζεται ο διορισμός διαιτητών σε πολυμερείς διαιτησίες (άρθρο 16).
- Το διαιτητικό δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφασίσει επί αίτησης εξαιρέσεως διαιτητού (άρθρο 19)
- Θεσπίζεται η ευθύνη του διαιτητού κατά την εκπλήρωση των καθηκόντων του (δόλος/βαριά αμέλεια) (άρθρο 22)
- Ρυθμίζεται ρητώς η συμμετοχή στη διαιτητική διαδικασία τρίτων προσώπων και η συνένωση διαιτησιών (άρθρο 24)
- Θεσπίζεται η εξουσία του διαιτητικού δικαστηρίου να διατάζει ασφαλιστικά μέτρα αλλά και να εκδίδει προσωρινές διαταγές σε επείγουσες περιπτώσεις (άρθρο 25)
- Ρυθμίζονται τα σχετικά με τον γραμματέα του διαιτητικού δικαστηρίου ζητήματα (υποχρεώσεις, αμοιβή, ευθύνη) (άρθρο 27)
- Γίνεται ρητή διάκριση της «Προσφυγής σε Διαιτησία» (“Request for Arbitration”) και το «Δικόγραφο Αγωγής» (“Statement of Claim”) (άρθρο 31)
- Το διαιτητικό δικαστήριο έχει την εξουσία να διατάξει επίδειξη εγγράφων και προσκομιδή αποδείξεων (άρθρο 35)
- Εισήχθησαν επιπλέον λόγοι ακύρωσης μιας διαιτητικής απόφασης (άρθρο 43)
- Ορίστηκε η διαδικασία εκδίκασης μιας αίτησης ακύρωσης, με ρητή παραπομπή στη διαδικασία των περιουσιακών διαφορών των άρθρων 614-622B του ΚΠολΔ (άρθρο 43 παρ. 3)
- Διευκρινίστηκε ότι τα μέρη δεν μπορούν να δημιουργήσουν λόγο ακύρωσης από δικές τους πράξεις ή παραλείψεις (άρθρο 43 παρ. 4)
- Η διαιτητική απόφαση μπορεί να ενεργεί έναντι τρίτων προσώπων, εάν αυτά δεσμεύονται από τη διαιτητική συμφωνία (άρθρο 44)
- Τίθενται οι ελάχιστες απαιτήσεις σχετικά με τη σύσταση θεσμικών οργανισμών διαιτησίας στην Ελλάδα (άρθρο 46)

Η εφαρμογή του νέου Νόμου στην πράξη θα δείξει εάν επετεύχθη ο επιδιωκόμενος εκσυγχρονισμός της ελληνικής διαιτητικής πρακτικής, ωστόσο είναι βέβαιο ότι ζητήματα που μέχρι πρότινος αποτελούσαν «γκρίζες ζώνες» της διαιτητικής πρακτικής (όπως τα ασφαλιστικά μέτρα, οι πολυμερείς διαιτησίες κλπ.) δεν επαφίενται πλέον για την επίλυσή τους στην ερμηνεία ή την αναλογική εφαρμογή μέσω παραπομπής στον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, αλλά ρυθμίζονται συγκεκριμένα.

Τα θέματα αυτά παρουσιάστηκαν και συζητήθηκαν για πρώτη φορά μετά την δημοσίευση του νέου Νόμου εκτενώς, από την Επιτροπή Διαιτησίας του ICC Hellas στο **συνέδριο της 6 Απριλίου 2023**, υπό την αιγίδα του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών, με θέμα **"Νέος Νόμος Διεθνούς Εμπορικής Διαιτησίας: Επισκόπηση & καινοτομίες - Τι αλλάζει?"**

Υπό το συντονισμό της Άννας Μαντάκου, πρώτος ο Αντώνης Τσαβδαρίδης εκ του πάνελ, εισήγαγε το κοινό στο Νέο Νόμο, τους στόχους και τις καινοτομίες που εισφέρει. Ακολούθησε ο Γιώργος Πανόπουλος αναλύοντας τις αλλαγές και σύγχρονη νομολογία στο πλαίσιο της συμφωνίας διαιτησίας. Έπειτα η Λητώ Δοκοπούλου προέβη σε επισκόπηση των αλλαγών που αφορούσαν στην διαιτητική διαδικασία. Τέλος, η Αθηνά Παπαευστρίου- Fouchard μίλησε για τα καινοφανή στοιχεία σε σχέση με τη διαιτητική απόφαση, την αναγνώριση και εκτέλεση αυτής. Χαρακτηριστικό του συνεδρίου, ήταν ο ζωντανός διάλογος μεταξύ του πάνελ και του κοινού που αναπτύχθηκε καθ' όλη τη διάρκεια του συνεδρίου.

Το συνέδριο έλαβε χώρα υπό την αιγίδα του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών με χορηγούς επικοινωνίας τις Εκδόσεις Σάκκουλα και τη Νομική Βιβλιοθήκη.

“
Ζητήματα που μέχρι πρότινος αποτελούσαν «γκρίζες ζώνες» δεν επαφίενται πλέον για την επίλυσή τους στην ερμηνεία ή την αναλογική εφαρμογή μέσω παραπομπής στον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, αλλά ρυθμίζονται συγκεκριμένα.

”

2.Επιστημονικό Συνέδριο Εκδόσεων Σάκκουλα (6 Μαΐου 2023)

Η διεθνής διαιτησία με το βλέμμα στο μέλλον – Λόγος, αντίλογος και διάλογος για τον ν. 2016/2023

Αντικείμενο του συνεδρίου αποτέλεσε ο νέος Ν. 5016/2023 για τη Διεθνή Εμπορική Διαιτησία.

Κατά την εισαγωγική του ομιλία, ο Καθηγητής Κ. Καλαβρός (Ομ. Καθηγητής Νομικής Σχολής ΔΠΘ) – Πρόεδρος της Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής – παρουσίασε τις βασικές πτυχές και καινοτομίες του Νόμου και μοιράστηκε με το κοινό συζητήσεις και προβληματισμούς των μελών της Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής κατά τη διάρκεια των σχετικών διεργασιών.

Ακολούθησαν οι εισηγήσεις του πρώτου πάνελ ομιλητών, στο οποίο συμμετείχαν ο Καθηγητής Ε. Βασιλακάκης, ο κ. Γ. Πετρόχειλος και η κ. Α. Δημολίτσα. Ειδικότερα, ο κ. Βασιλακάκης (Καθηγητής Νομικής Σχολής ΑΠΘ) αναφέρθηκε σε θεωρητικά και πρακτικά

ζητήματα αναφορικά με το κύρος της συμφωνίας διαιτησίας (άρθρα 11, 12 και 43 παρ. 2.α.αα του Νόμου). Ο κ. Πετρόχειλος (Δικηγόρος, Επισκέπτης Καθηγητής Πανεπιστημίων Fribourg και Βέρνης) ανέδειξε τις καινοτόμες διατάξεις που ρυθμίζουν τις περιπτώσεις πολυμερούς διαιτησίας (άρθρα 16 και 24 του Νόμου) και την πολυπλοκότητα που διέπει τις διαδικασίες αυτές. Τέλος, η κα Δημολίτσα (Δικηγόρος, Διεθνής Διαιτητής) εστίασε την ανάλυσή της στη σημαντική διάταξη του άρθρου 25 του Νόμου σχετικά με την εξουσία του διαιτητικού δικαστηρίου να διατάζει ασφαλιστικά μέτρα.

Στο δεύτερο πάνελ συμμετείχαν ο Καθηγητής Π. Γιαννόπουλος (Αν. Καθηγητής Νομικής Σχολής ΑΠΘ), ο οποίος ανέλυσε τις διατάξεις σχετικά με

την προσφυγή-έναρξη της διαιτησίας (άρθρο 29 του Νόμου) και την αγωγή στη διαιτησία (άρθρο 31 του Νόμου) αναφερόμενος στη διάκρισή τους καθώς και σε πρακτικά ζητήματα άσκησης τους· και η κ. Α. Μαντάκου (Δ.Ν., Δικηγόρος, Διεθνής Διαιτητής) η ομιλία της οποίας εστίασε στην αγωγή ακύρωσης (άρθρο 43 του Νόμου) με έμφαση στις καινοτομίες που εισήγαγε ο Νόμος σχετικά,

όπως ενδεικτικά η χρονική αφετηρία έναρξης της προθεσμίας άσκησης της (παρ. 3), η προσθήκη της περίπτωσης αε της παραγράφου 2 ως λόγο ακύρωσης και η αναβίωση της διαιτητικής συμφωνίας ως προς την διαφορά που κρίθηκε (παρ. 6).

Οι συμμετέχοντες στο τρίτο και τελευταίο πάνελ επεδίωξαν μια κριτική προσέγγιση του Νόμου. Ο Καθηγητής Σ. Μπρεκουλάκης (Καθηγητής, School of International Arbitration Queen Mary University of London) προέβη σε μια συγκριτική επισκόπηση του Νόμου υπό το πρίσμα αφενός του αγγλικού δικαίου διαιτησίας και αφετέρου του UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. Ο Καθηγητής Χ. Παμπούκης (Καθηγητής Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ) εστίασε την κριτική του στα ζητήματα εφαρμοστέου δίκαιου ως προς το κύρω της συμφωνίας διαιτησίας (άρθρο 11 του Νόμου). Ο κ. Α. Φεσσάς (Γενικός Γραμματέας, ICC International Court of Arbitration), με αφετηρία τον νέο Νόμο, αναφέρθηκε στο μέλλον της διεθνούς εμπορικής διαιτησίας, σχολιάζοντας κριτικά επιμέρους ρυθμίσεις του Νόμου.

Το συνέδριο ολοκληρώθηκε με συζήτηση μεταξύ όλων των εισηγητών και με τις απαντήσεις τους σε ερωτήσεις που τέθηκαν από το κοινό. Από το σύνολο των εισηγήσεων των ομιλητών και παρεμβάσεων του κοινού προέκυψε μια κατ' αρχήν θετική αποτίμηση του Νόμου.

3. ICC Court Centenary Declaration

Το 2023 συμπληρώθηκαν 100 χρόνια από την ίδρυση του ICC International Court of Arbitration και η χρονιά αυτή στάθηκε αφορμή για τον εορτασμό της σημαντικής αυτής επετείου με πολλές εκδηλώσεις που διοργάνωσε το ICC ανά τον κόσμο, καθώς και για την έκδοση μια ελετειακής δήλωσης, η οποία τιμά την εκατονταετηρίδα του ICC Court και αναφέρεται στις αξίες και τις κατευθυντήριες αρχές που διέπουν και εμπνέουν το έργο του και αντικατοπτρίζουν το όραμα των ιδρυτών του ICC Court.

Η ελετειακή δήλωση ακολουθεί σε Ελληνική μετάφραση:

"Από την ίδρυσή του στις 19 Ιανουαρίου 1923 από τους ιδρυτές του ICC που επεδίωξαν να προωθήσουν την ειρήνη και την ευημερία μέσω του διασυνοριακού εμπορίου, το ICC Court έχει εργαστεί αταλάντευτα για την επίτευξη του σκοπού του - την παροχή πρόσβασης στη δικαιοσύνη και το κράτος δικαίου σε όλους, κάθε μέρα, παντού. Το ICC έχει σφυρηλατήσει και συνεχίζει να διασφαλίζει τη νομιμότητα της διαιτησίας και άλλων εναλλακτικών μεθόδων επίλυσης διαφορών σε ένα πραγματικά διεθνές, ανεξάρτητο και ουδέτερο οικοσύστημα για την επίλυση διαφορών, που βασίζεται στο μοναδικό ρόλο του Δικαστηρίου να ελέγχει σχέδια διαιτητικών αποφάσεων και να διαχειρίζεται υποθέσεις μέσω της Γραμματείας του, σε συνδυασμό με την πρωτοπορία στη σκέψη και τις πρωτοβουλίες του για ανάπτυξη ικανοτήτων.

Το ICC έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην καθιέρωση της διαιτησίας ως της προτιμώμενης μεθόδου για επίλυση διαφορών μεταξύ διαδίκων από οποιαδήποτε χώρα και δημιουργώντας το νομικό υπόβαθρο για την αναγνώριση και εκτέλεση διαιτητικών αποφάσεων, συμπεριλαμβανομένης της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών του 1958 για την Αναγνώριση και Εκτέλεση Αλλοδαπών Διαιτητικών Αποφάσεων (Σύμβαση της Νέας Υόρκης).

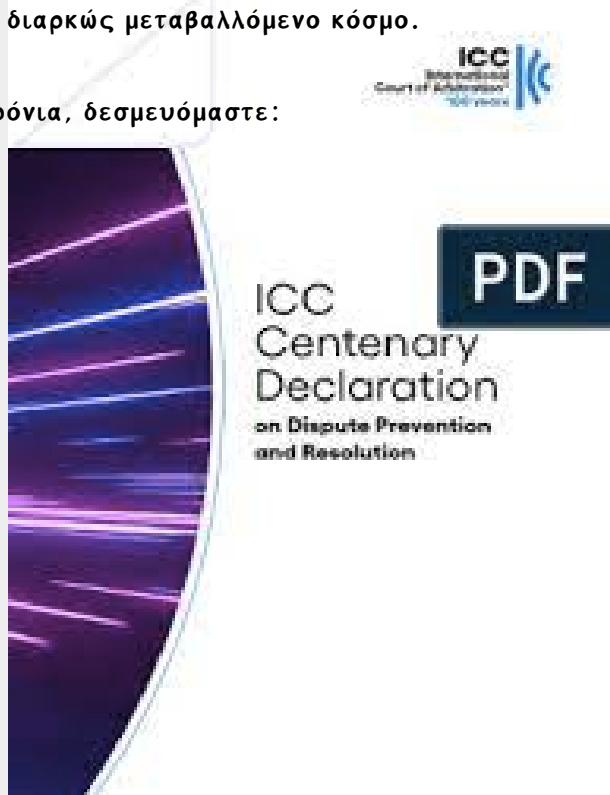
Το ICC έχει παράσχει ένα ευρύ φάσμα επιχειρήσεων (συμπεριλαμβανομένων των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και των πολυεθνικών εταιρειών) καθώς και κράτη και κρατικές επιχειρήσεις με αξιόπιστα εργαλεία για να προλαμβάνουν και να επιλύουν αποτελεσματικά τις διαφορές τους.

Οι καινοτόμες θέσεις που έχει ανά τα χρόνια υιοθετήσει το ICC μας επιτρέπουν να συνεχίσουμε να ηγούμαστε στην πρόληψη διαφορών και την επίλυσή τους στο μέλλον, καθώς οι επιχειρηματικές σχέσεις και διαφορές εξελίσσονται σε έναν διαρκώς μεταβαλλόμενο κόσμο.

Κοιτάζοντας τα επόμενα 100 χρόνια, δεσμευόμαστε:

1. Πρόσβαση _____ στη δικαιοσύνη και το κράτος δικαίου

Να διασφαλίσουμε την πρόσβαση στη δικαιοσύνη και το κράτος δικαίου παρέχοντας προσιτές και αποτελεσματικές υπηρεσίες πρόληψης και επίλυσης διαφορών προς όλους, καθημερινά και παντού.

2. Ανεξαρτησία και ουδετερότητα

Να παραμείνουμε πιστοί στην πεποίθηση ότι μια ανεξάρτητη και ουδέτερη διαδικασία πρόληψης και επίλυσης διαφορών, απαλλαγμένη από επιρροές και πολιτικές δυναμικές, είναι εξαιρετικής σημασίας για τις επιχειρήσεις και τις επενδύσεις και τη νομιμότητα της όλης διαδικασίας.

3. Πρωτοπορία σκέψης (thought leadership)

Να προωθήσουμε την πρωτοπορία της σκέψης στην πρόληψη και επίλυση διαφορών μέσω καινοτόμων υπηρεσιών, βέλτιστων πρακτικών και προτύπων που ανταποκρίνονται στις εξελισσόμενες ανάγκες ενός ολοένα ευρύτερου φάσματος επιχειρήσεων και αγορών, για να καταστεί δυνατό να δημιουργηθεί το απαιτούμενο νομικό πλαίσιο, συμπεριλαμβανομένων των πρακτικών που αφορούν την εκτελεστικότητα διαιτητικών αποφάσεων.

4. Παγκόσμια κοινότητα και τοπική δέσμευση

Να αυξήσουμε την εμπέλεια της διαιτησίας και των εναλλακτικών τρόπων επίλυσης διαφορών με την δημιουργία μιας παγκόσμιας κοινότητας μέσω της τοπικής δέσμευσης και της σφυρηλάτησης μακροχρόνιων σχέσεων.

5. Διαφάνεια

Να βελτιώσουμε τη διαφάνεια στη διαδικασία πρόληψης και επίλυσης διαφορών, επιτρέποντας τον εκδημοκρατισμό της πληροφόρησης, τη συνέπεια και καλύτερη κατανόηση και εμπιστοσύνη στη διαδικασία, με σεβασμό προς τις προσδοκίες των μερών αναφορικά με την εμπιστευτικότητα.

6. Εκπαίδευση και ανάπτυξη ικανοτήτων

Να παρέχουμε εκπαίδευση και ανάπτυξη ικανοτήτων για την ενίσχυση των υποδομών για την επίλυση διαφορών σε παγκόσμιο επίπεδο, επενδύοντας σε νομικές και επιχειρηματικές κοινότητες για την μεγιστοποίηση του δυναμικού όλων.

7. Τεχνολογία

Να ηγηθούμε στον μετασχηματισμό της πρόληψης και επίλυσης διαφορών, ενισχύοντας τα οφέλη της ψηφιοποιημένης οικονομίας και αξιοποιώντας την τεχνολογία για να παρέχουμε αποτελεσματικές και πρωτοποριακές λύσεις.

8. Διαφορετικότητα, ισότητα και ένταξη

Να αξιοποιήσουμε το έργο μας για την διαφορετικότητα, την ισότητα και ένταξη σε όλες τις πτυχές πρόληψης και επίλυσης διαφορών, με συμπερίληψη όλων των ενδιαφερομένων στη διαδικασία.

9. Βιωσιμότητα

Να εφαρμόσουμε μέτρα βιωσιμότητας για την ελαχιστοποίηση του δικού μας περιβαλλοντικού αποτυπώματός μειώνοντας την κατανάλωση και τα απόβλητα με την υποστήριξη δράσεων για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, και

10. Συνεργασία

Να εργαστούμε στο εσωτερικό του ICC και να συνεργαστούμε με άλλες οργανώσεις και άτομα αντίστοιχων αντιλήψεων παγκοσμίως, με γνώμονα την πεποίθησή μας ότι η πρόσβαση στη δικαιοσύνη και το κράτος δικαίου ενισχύει την ειρήνη και την ευημερία.

Δεσμευόμενοι σε αυτές τις φιλόδοξες αρχές, ενστερνιζόμαστε με υπερηφάνεια τον ανανεωμένο στόχο μας να καταστεί δυνατή η πρόσβαση στη δικαιοσύνη και το κράτος δικαίου μέσω καινοτόμων και αξιόπιστων υπηρεσιών για την πρόληψη και την επίλυση διαφορών. Ελπίζουμε ότι οι μελλοντικές γενιές θα αναστοχαστούν τα σύγχρονα επιτεύγματα μας με τον ίδιο σεβασμό που τρέφουμε για τους προκατόχους μας."

Μια (επενδυτική) συμφωνία του Ελληνικού Δημοσίου, όπως η Σύμβαση Ανάπτυξης Αεροδρομίου (ΣΑΑ) στα Σπάτα, δεν επιτρέπεται να θίγει το σύστημα κατανομής αρμοδιοτήτων που καθιερώνει το πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο και, συνακόλουθα, την αυτονομία του νομικού συστήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως η αρχή αυτή έχει αποτυπωθεί, ιδίως, στο άρθρο 344 της ΣΛΕΕ, κατά το οποίο τα κράτη μέλη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να μη ρυθμίζουν διαφορές σχετικές με την ερμηνεία ή την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου κατά τρόπο διάφορο από εκείνον που προβλέπουν οι Συνθήκες. Για τη διαφύλαξη της αυτονομίας αυτής, οι Συνθήκες έχουν καθιερώσει ένα δικαιοδοτικό σύστημα με σκοπό τη διασφάλιση της συνοχής και της ενότητας κατά την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, ακρογωνιαίο λίθο του οποίου αποτελεί η διαδικασία προδικαστικής παραπομπής του άρθρου 267 ΣΛΕΕ από δικαστήριο κράτους μέλους. Τέτοιο δεν αποτελεί ένα διαιτητικό όργανο, όπως ένα διαιτητικό δικαστήριο που συγκροτήθηκε με βάση τον Κανονισμό του LCIA, καθώς δεν συνιστά στοιχείο του δικαιοδοτικού συστήματος της Ελληνικής Δημοκρατίας, με συνέπεια να μην μπορεί να υποβάλει (παραδεκτώς) προδικαστικά ερωτήματα στο ΔΕΕ.

Η προβλεπόμενη στο άρθρο 44.3 της ΣΑΑ διαδικασία διαιτησίας για διαφορές σχετικές με τον ΦΠΑ είναι ικανή να θέσει εν αμφιβόλω τη διατήρηση του ιδιαίτερου χαρακτήρα του δικαίου της Ένωσης, η οποία διασφαλίζεται μέσω της διαδικασίας της προδικαστικής παραπομπής που προβλέπει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ. Συνεπώς, σε σχέση με τις διαφορές αυτές, στο πλαίσιο των οποίων συντρέχει περίπτωση ερμηνείας ή/και εφαρμογής διατάξεων του ενωσιακού δικαίου (στις οποίες, άλλωστε, παραπέμπει και το άρθρο 5.1 της ΣΑΑ), το άρθρο 44.3 της ΣΑΑ δεν είναι συμβατό με την αρχή της καλόπιστης συνεργασίας των κρατών μελών (άρθρο 4, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, της ΣΕΕ), θίγει την αυτονομία του δικαίου της Ένωσης και αντίκειται στα άρθρα 267 και 344 της ΣΛΕΕ. Συνακόλουθα, εφόσον τέτοιες διαφορές επιλύονται από το διαιτητικό όργανο του άρθρου 44.3 ΣΑΑ δυνάμει ρύθμισης αντίθετης προς το πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο, οι οικείες διαιτητικές αποφάσεις εκδίδονται καθ' υπέρβαση των νόμιμων ορίων της δικαιοδοσίας του διαιτητικού οργάνου και, συνεπώς, δεν δεσμεύουν τα διοικητικά δικαστήρια, τα οποία επιλαμβάνονται αρμοδίως των διαφορών αυτών.

Σύντομο σχόλιο

Με την ανωτέρω απόφασή του το Β΄ Τμήμα του ΣτΕ υιοθέτησε τις κρίσεις του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) στις αποφάσεις *Achmea* (απόφαση της 6.3.2018, C-284/16) και *PL Holdings* (απόφαση της 26.10.2021, C-109/20), όσον αφορά στη συμβατότητα της επενδυτικής διαιτησίας με την ενωσιακή έννομη τάξη.

Παρά το γεγονός, όμως, ότι οι υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκαν οι ανωτέρω αποφάσεις του ΔΕΕ αφορούσαν σε επενδυτικές διαιτησίες επί εδάφους Διμερών Επενδυτικών Συμβάσεων (*Bilateral Investment Treaties, BIT*), η κρινόμενη από το ΣτΕ υπόθεση αφορούσε σε διαιτησία επί εδάφους διαιτητικής συμφωνίας περιεχόμενης σε σύμβαση παραχώρησης. Όπως προκύπτει από την απόφαση του ΣτΕ, το δικαστήριο θεώρησε ως επενδυτική την ως άνω σύμβαση παραχώρησης, χωρίς να ελεκταθεί περαιτέρω επ' αυτού του ζητήματος. Τούτο, όμως, είναι ένα ζήτημα που εξαρτάται από τα ειδικότερα περιστατικά και δεν επιδέχεται ενιαία απάντηση.

Περαιτέρω, με την παραδοχή αυτή, το ΣτΕ υιοθέτησε τις κρίσεις του ΔΕΕ στις αποφάσεις *Achmea* και *PL Holdings*, οι οποίες όμως αφορούσαν σε επενδυτικές διαιτησίες επί εδάφους BIT, και όχι διαιτητικής συμφωνίας σε σύμβαση παραχώρησης. Μάλιστα, το ΣτΕ προφανώς θεώρησε ότι για την κρίση του αυτή δεν απαιτείτο να απευθύνει προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ.

Ακόμη, το ΣτΕ, κρίνοντας ότι η κρίσιμη διαιτητική απόφαση είχε εκδοθεί δυνάμει ρύθμισης αντίθετης προς το πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο, δέχθηκε ότι εκδόθηκε καθ' υπέρβαση των νόμιμων ορίων της δικαιοδοσίας του διαιτητικού δικαστηρίου, χωρίς να δεσμεύει τα διοικητικά δικαστήρια. Τη συνέπεια αυτή, όμως, δέχθηκε το ΣτΕ χωρίς να έχει απαγγελθεί από τα έχοντα ακυρωτική δικαιοδοσία πολιτικά δικαστήρια (και συγκεκριμένα το Τριμελές Εφετείο του τόπου έκδοσης της διαιτητικής απόφασης).

ΕφΑθ 4025/2022

Σύμφωνα με το άρθρο 34 παρ.1 του Ν.2735/199 για τη διεθνή διαιτησία (άρθρο 43 παρ.1 του νέου Ν.5016/2023) και το άρθρο 897 ΚΠολΔ, κατά διαιτητικής απόφασης μπορεί να ασκηθεί αγωγή ακύρωσης για τους περιοριστικά αναφερόμενους στα εν λόγω άρθρα λόγους. Στους λόγους αυτούς περιλαμβάνεται, μεταξύ άλλων, η παράβαση των αρχών της ισότητας των διαδίκων και εκατέρωθεν ακρόασης (άρθρα 886 παρ. 2, 891, 892 ΚΠολΔ και 34 παρ. 2 Ν. 2735/1999) καθώς και η αντίθεση της διαιτητικής απόφασης προς τις διατάξεις δημόσιας τάξης (άρθρο 33 ΑΚ). Οι λόγοι αυτοί προβάλλονται από τις ενάγουσες στο πλαίσιο της κρινόμενης αγωγής ακύρωσης.

Όσον αφορά την αρχή της ισότητας, το Εφετείο επισημαίνει ότι αυτή πραγματώνεται όταν κανένας από τους διαδίκους δεν αποκτά σε σχέση με τους λοιπούς διαδίκους ιδιαίτερα δικαιώματα ή δεν απαλλάσσεται από τις επιβαλλόμενες στους άλλους υποχρεώσεις στο δικονομικό πεδίο. Αντίστοιχα, το δικαίωμα εκατέρωθεν ακρόασης επιτυγχάνεται με την παροχή σε όλους τους διαδίκους της ευχέρειας, αφ' ενός, να παραστούν κατά τις συζητήσεις της διαφοράς και να υποβάλουν τους ισχυρισμούς τους και τα αποδεικτικά τους μέσα, ύστερα από σχετική κλήτευσή τους από τους διαιτητές και, αφ' ετέρου, να λάβουν γνώση των ισχυρισμών των αντιδίκων τους και να τους αντικρούσουν.

Επιπλέον, αναφορικά με την έννοια των διατάξεων δημόσιας τάξης, επισημαίνει το Εφετείο ότι ως τέτοιοι θεωρούνται οι κανόνες αναγκαστικού δικαίου που έχουν θεσπισθεί πρωτίστως για την προστασία του δημοσίου συμφέροντος και συνθέτουν τα πολιτειακά, πολιτιστικά, κοινωνικά ή οικονομικά θεμέλια της ημεδαπής έννομης τάξης. Αντίθετα, η παραβίαση κανόνων αναγκαστικού δικαίου, που έχουν τεθεί πρωτίστως προς εξυπηρέτηση ιδιωτικών συμφερόντων, εκφεύγει του ουσιαστικού δικαστικού ελέγχου. Και αυτό διότι η δημόσια τάξη δεν προσβάλλεται στην περίπτωση εσφαλμένης ερμηνείας και εφαρμογής του νόμου ή ανεπαρκούς αιτιολογίας της διαιτητικής απόφασης, εκτός αν η εκτέλεση της απόφασης θα ερχόταν σε αντίθεση με την ελληνική έννομη τάξη.

Το Εφετείο απέρριψε ως μη νόμιμη την αγωγή ακύρωσης κρίνοντας ότι δεν συντρέχει εν προκειμένω περίπτωση παραβίασης της αρχής της ισότητας των διαδίκων και της εκατέρωθεν ακρόασης. Η αυτεπάγγελτη ενέργεια του διαιτητικού δικαστηρίου να προβεί σε νομικό χαρακτηρισμό της εξώδικης δήλωσης των εναγουσών ως καταγγελίας και η σχετική κρίση του αναφορικά με τις έννομες συνέπειες επί των ενδίκων αξιώσεων των διαδίκων, χωρίς να έχει προβληθεί σχετική ένσταση εκ μέρους της εναγόμενης, δεν συνιστά έλλειψη ακρόασης των εναγουσών ή παραβίαση της αρχής της ισότητας μεταξύ των διαδίκων. Η εναγόμενη είχε θέσει (επικουρικά) ενώπιον του διαιτητικού δικαστηρίου τον ισχυρισμό της περί χαρακτηρισμού της ως άνω δήλωσης ως υπαναχώρησης και, συνεπώς, είχαν οι ενάγουσες την ευχέρεια να αποκρούσουν τον σχετικό ισχυρισμό. Αναφορικά με την κρίση περί των έννομων συνεπειών της δήλωσης ως προς τη βασιμότητα των ενδίκων αξιώσεων των διαδίκων, δεν ήταν αναγκαίο κατά νόμο να τεθεί υπόψη του διαιτητικού δικαστηρίου κατ' ένσταση εκ μέρους της εναγόμενης, ώστε να αποκρουστεί με αντένσταση των εναγουσών.

Συγχρόνως, το Εφετείο σημείωσε ότι παραβίαση της αρχής της ισότητας και του δικαιώματος ακρόασης των διαδίκων στη διαιτησία μερών δεν συνιστά συγχρόνως παραβίαση κανόνων δημόσιας τάξης, διότι πρόκειται για δύο διακριτούς λόγους ακύρωσης. Σε κάθε περίπτωση, το Εφετείο έκρινε ότι τυχόν εσφαλμένη ερμηνεία και εφαρμογή των διατάξεων ουσιαστικού δικαίου δεν συνεπάγεται παραβίαση διατάξεων δημόσιας τάξης.

Στην υπό κρίση υπόθεση, το Εφετείο εκδικάζει αίτηση αναστολής εκτέλεσης της διαιτητικής απόφασης ενόψει της άσκησης από την αιτούσα αγωγής ακύρωσης κατά της ως άνω απόφασης.

Σύμφωνα με το άρθρο 899 παρ.3 ΚΠολΔ, η άσκηση αγωγής ακύρωσης διαιτητικής απόφασης δεν αναστέλλει την εκτέλεση της διαιτητικής απόφασης. Εφόσον, όμως, η αγωγή ασκήθηκε παραδεκτά, το αρμόδιο δικαστήριο μπορεί κατά τη διαδικασία των άρθρων 686 επ. να χορηγήσει αναστολή, με ή και χωρίς εγγύηση, ώσπου να εκδοθεί τελεσίδικη απόφαση επί της αγωγής, αν πιθανολογεί την ευδοκίμηση κάποιου λόγου ακύρωσης της διαιτητικής απόφασης.

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο πιθανολόγησε υπέρ της απόρριψης της εκκρεμούς αγωγής ακύρωσης και έκρινε επομένως ότι δεν συντρέχει λόγος αναστολής εκτέλεσης της διαιτητικής απόφασης.

Αναλυτικότερα, η αιτούσα είχε συνάψει με την καθ' ης η αίτηση σύμβαση εργολαβίας η οποία προέβλεπε ότι η επίλυση των διαφορών που ανακύπτουν από αυτή θα γίνεται με διαιτησία σύμφωνα με τις διατάξεις του ΚΠολΔ, ενώ θα έχει προηγηθεί από τα μέρη κάθε δυνατή προσπάθεια για τη φιλική επίλυση της εκάστοτε διαφοράς. Στο ίδιο πλαίσιο, προέβλεπε η σύμβαση την τήρηση συγκεκριμένης προδικασίας σε περίπτωση έγερσης αξιώσεων του εργολάβου.

Ύστερα από καταγγελία της ανωτέρω σύμβασης από την αιτούσα, ασκήθηκαν από τα μέρη αντίθετες αιτήσεις/αγωγές διαιτησίας. Η αίτηση/αγωγή διαιτησίας της καθ' ης έγινε εν μέρει δεκτή από το διαιτητικό δικαστήριο και η σχετική διαιτητική απόφαση προσβλήθηκε από την αιτούσα με αγωγή ακύρωσης.

Μοναδικός λόγος της αγωγής ακύρωσης είναι ο ισχυρισμός της αιτούσας ότι το διαιτητικό δικαστήριο υπέπεσε στο διαδικαστικό σφάλμα της θετικής υπέρβασης εξουσίας. Και αυτό διότι, την κατά τους ισχυρισμούς της αιτούσας, το διαιτητικό δικαστήριο απέρριψε την παραδεκτά προβληθείσα ενώπιόν του ένσταση απαραδέκτου της αίτησης/αγωγής διαιτησίας και προχώρησε στην εκδίκαση της ουσίας της υπόθεσης.

Η ανωτέρω ένσταση απαραδέκτου συνίσταντο στην μη τήρηση από την καθ' ης η παρούσα αίτηση της προβλεπόμενης προδικασίας, η οποία κατά τους ισχυρισμούς της αιτούσας ήταν έπρεπε να είχε τηρηθεί πριν την προσφυγή στη διαιτησία.

Ο λόγος αυτός ακύρωσης πιθανολογήθηκε ως μη βάσιμος από το Εφετείο, με την αιτιολογία ότι καμία διάταξη του δικονομικού ή ουσιαστικού δικαίου δεν μπορεί να επιβάλλει σε έναν μόνο από τους διαδίκους, πριν ασκήσει αγωγή (και στην περίπτωση της διαιτησίας) να τηρήσει κάποια προδικασία και μάλιστα προδικασία που θα αποφαινεται οριστικά και αμετάκλητα σχετικά με τις απαιτήσεις του, ενώ σε περίπτωση μη τήρησης, θα παράγεται αμάχητο τεκμήριο ότι ο υπόχρεος διάδικος παραιτήθηκε του δικαιώματος. Σε αντίθετη περίπτωση θα καθιερωνόταν ένα υποχρεωτικό προπαρασκευαστικό στάδιο επίλυσης της διαφοράς κατά παράβαση του δικαιώματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, όπως αυτό καθιερώνεται στα άρθρα 20 του Συντάγματος και 6 και 13 της ΕΣΔΑ.

Συνεπώς, το Δικαστήριο απέρριψε ως ουσιαστικά αβάσιμη την ένδικη αίτηση αναστολής της αιτούσας, προϋπόθεση παραδοχής της οποίας συνιστά η πιθανολόγηση ευδοκίμησης της αγωγής για την ακύρωση της διαιτητικής απόφασης.

Ο Άρειος Πάγος έκρινε ότι η εκ μέρους του Εφετείου που δικάζει την αγωγή ακύρωσης διαιτητικής απόφασης παραδοχή πραγματικών περιστατικών και ισχυρισμών που απορρίφθηκαν στην ουσία τους από το διαιτητικό δικαστήριο, ισοδυναμεί με αναδίκαση της ουσίας της υπόθεσης. Η αναδίκαση της υπόθεσης καταλήγει εκ των πραγμάτων σε ανατροπή της οριστικότητας της επίλυσης της διαφοράς από το διαιτητικό δικαστήριο, αναιρώντας το θεμέλιο στο οποίο απέβλεπαν τα μέρη κατά τη συνομολόγηση της διαιτητικής ρήτηρας.

Εν προκειμένω, η αναιρεσίβλητη – ενάγουσα στην αγωγή ακύρωσης και ο αναιρεσείων – εναγόμενος είχαν συμβληθεί στο πλαίσιο εκτέλεσης δημοσίου έργου. Αντικείμενο της διαφοράς ενώπιον του διαιτητικού δικαστηρίου συνιστούσε το ποσοστό ευθύνης των διαδίκων- συμβαλλόμενων μερών για κακοτεχνίες του έργου και το εύρος της σχετικής αποζημιωτικής ευθύνης τους. Το διαιτητικό δικαστήριο έκρινε ότι οι διάδικοι συμμετείχαν στο οικονομικό αποτέλεσμα του έργου κατά ποσοστό 50% έκαστος και ανεξάρτητα από τις εργασίες που ο καθένας εκτέλεσε κα επιδίκασε στον ενάγοντα ποσά σε βάρος του εναγόμενου.

Κατά της ανωτέρω διαιτητικής απόφασης, η ενάγουσα και ήδη αναιρεσίβλητη άσκησε αγωγή ακύρωσης προβάλλοντας του εξής δύο λόγους: α) ότι η προσβαλλόμενη απόφαση δέχθηκε συνεκτέλεση του ελίμαχου δημόσιου έργου, παρά το γεγονός ότι δεν είχαν τηρηθεί οι νόμιμες προϋποθέσεις για τη συμμετοχή του εναγόμενου στην εκτέλεση του έργου και δεν είχε προηγηθεί σχετική έγκριση του κυρίου του έργου, παραβιάζοντας έτσι τις δημόσιας τάξης διατάξεις του άρθρου 5 παρ.6 και 7 Ν. 1418/1984 και του άρθρου 51 ΠΔ 609/1985 και β) ότι η αγωγή ήταν αόριστη και άρα το δικαστήριο παραβίασε τη δημόσιας τάξης διάταξη του άρθρου 216 παρ.1 ΚΠολΔ. Το Εφετείο, εκδικάζοντας την αγωγή ακύρωσης, κατ' άρθρο 898 ΚΠολΔ, έκανε δεκτό τον πρώτο ακυρωτικό λόγο και ακύρωσε τη διαιτητική απόφαση.

Αναλυτικότερα, το Εφετείο έκρινε ότι οι μεταξύ των διαδίκων συμφωνία προσιδιάζει στην έννοια της κοινοπραξίας και της συμβατικής υποκατάστασης σε μεγάλο τμήμα του έργου (τουλάχιστον σε ποσοστό 50% αυτού), η οποία για να είναι έγκυρη πρέπει να γίνει κατά το στάδιο της εκτέλεσης, γεγονός που δεν συνέτρεξε εν προκειμένω και άρα ήταν άκυρη. Το Εφετείο δηλαδή δέχθηκε πραγματικά περιστατικά, ήτοι τη σύναψη κοινοπραξίας και την κατάρτιση άκυρης συμβατικής υποκατάστασης στο έργο, που δεν αποτέλεσαν παραδοχές της διαιτητικής απόφασης.

Επί αυτής της βάσης, ασκήθηκε αναίρεση (άρθρ. 559 παρ.1 ΚΠολΔ) σε βάρος της απόφασης του Εφετείου για εσφαλμένη εφαρμογή της ουσιαστικού περιεχομένου διάταξης του άρθρου 897 αρ.6 ΚΠολΔ. Ο Άρειος Πάγος έκρινε βάσιμο τον λόγο αυτό αναίρεσης διότι το Εφετείο προέβη σε ανεπίτρεπτη αναδίκαση της ουσίας της υπόθεσης και εσφαλμένα οδηγήθηκε στην ακύρωση της διαιτητικής απόφασης, ως αντίθετης στις διατάξεις της δημόσιας τάξης, εφαρμόζοντας εσφαλμένα τη διάταξη του άρθρου 897 αριθ. 6 ΚΠολΔ στηριζόμενο σε αναληθείς πραγματικές προϋποθέσεις εφαρμογής της.

Με την κρινόμενη απόφαση, το ανώτατο δικαστήριο δικάζει τις αντίθετες αιτήσεις αναίρεσης κατά της ΕφΑθ 4957/2018, η οποία ακύρωσε την προσβαλλόμενη διαιτητική απόφαση. Ασχολείται, μεταξύ άλλων, ο Άρειος Πάγος με το ζήτημα της ερμηνείας και του περιεχομένου της έννοιας της δημόσιας τάξης.

Η ουσία της διαφοράς που ήχθη ενώπιον του διαιτητικού δικαστηρίου αφορούσε στη δυνατότητα υποκατάστασης του αναδόχου σε δημόσια σύμβαση παροχής υπηρεσιών και κατά πόσο αυτή θεωρείται (ανεπίτρεπτη) αλλαγή ουσιώδους όρου της σύμβασης ώστε να θεωρείται σύναψη νέας σύμβασης. Το διαιτητικό δικαστήριο, εκτιμώντας τα πραγματικά περιστατικά και το προσκομισθέν αποδεικτικό υλικό, έκρινε νόμιμη τη διαδικασία διεύρυνσης που εξελισσόταν.

Μοναδικός λόγος ακύρωσης της διαιτητικής απόφασης που έγινε δεκτός, ήταν η αντίθεση της προσβαλλόμενης διαιτητικής απόφασης σε διατάξεις δημόσιας τάξης. Κρίθηκαν δε ως τέτοιες από το Εφετείο οι αναγκαστικού δικαίου διατάξεις που διέπουν τις δημόσιες συμβάσεις υπηρεσιών και οι οποίες έχουν τεθεί για την προάσπιση του δημοσίου συμφέροντος, στο μέτρο που προβλέπουν ότι η διεύρυνση της αρχικής αναδόχου κοινοπραξίας αποτελεί μη επιτρεπτή τροποποίηση της αρχικής σύμβασης. Βρίσκεται έτσι, κατά την κρίση του Εφετείου, η διαιτητική απόφαση σε πρόδηλη, πραγματική και συγκεκριμένη αντίθεση προς την έννοια της δημόσιας τάξης και είναι ακυρωτέα κατά το άρθρο 897 παρ. 6 ΚΠολΔ.

Αντίθετα με την κρίση του Εφετείου, το ανώτατο δικαστήριο, δικάζοντας κατ' άρθρο 559 παρ. 1 ΚΠολΔ, έκρινε ότι το Εφετείο εσφαλμένα ερμήνευσε και εφάρμοσε τις ουσιαστικού δικαίου διατάξεις των άρθρων 897 παρ. 6 ΚΠολΔ και 33 ΑΚ κρίνοντας ότι η διαιτητική απόφαση προσκρούει στη δημόσια τάξη. Σύμφωνα με τον Άρειο Πάγο, η προβλεπόμενη υποχρέωση σύμπραξης στη διεύρυνση της αναδόχου κοινοπραξίας, η οποία κρίθηκε από τη διαιτητική απόφαση ότι υπαίτια παραβιάστηκε, δεν προσκρούει στην έννοια της δημόσιας τάξης του άρθρου 33 ΑΚ. Θεωρούνται δε ως κανόνες που εμπίπτουν στην έννοια της ΑΚ 33, οι αναγκαστικού δικαίου κανόνες που έχουν θεσπιστεί πρωτίστως για την προστασία του δημοσίου συμφέροντος και συνθέτουν τα πολιτειακά, πολιτιστικά, κοινωνικά ή οικονομικά θεμέλια της ημεδαπής έννομης τάξης.

Το αναιρεσείον Ελληνικό Δημόσιο υποστήριξε ότι το γεγονός πως το Διαιτητικό Δικαστήριο συγκροτήθηκε κατά παράβαση της συμβατικής πρόβλεψης των μερών, ιδίως σε ό,τι αφορούσε τον από κοινού διορισμό διαιτητή από τους αναιρεσίβλητους, συνιστά παραβίαση της διεθνούς δημόσιας τάξης κατά την έννοια του άρθ. 33 ΑΚ, καθότι παραβιάστηκε η αρχή *pacta sunt servanda*. Ο Άρειος Πάγος έκρινε ότι τόσο επί διεθνούς όσο και επί εσωτερικής διαιτησίας, ως διατάξεις δημόσιας τάξης κατά την παραπάνω διάταξη νοούνται οι κανόνες αναγκαστικού δικαίου που έχουν θεσπιστεί πρωτίστως για την προστασία του δημοσίου συμφέροντος και συνθέτουν τα πολιτειακά, πολιτιστικά κοινωνικά ή οικονομικά θεμέλια της ημεδαπής δημόσιας τάξης, οι δε κανόνες για τον διορισμό διαιτητών δεν αποτελούν τέτοιους κανόνες. Ακόμη, τυχόν σφάλματα ως προς τον διορισμό των διαιτητών δεν είναι ουσιώδη, αφού η δημόσια τάξη δεν προσβάλλεται επί εσφαλμένης ερμηνείας και εφαρμογής του νόμου, κακής εκτίμησης των αποδείξεων ή ανεπαρκών αιτιολογιών.

Ενώ, λοιπόν, κατά το άρθ. 34 παρ. 1, 2 εδ. β' ββ' του Ν. 2735/1999, το δικαστήριο εξετάζει αυτεπαγγέλτως αν η διαιτητική απόφαση αντίκειται στη διεθνή δημόσια τάξη κατ' άρθ. 33 ΑΚ, η έννοια αυτή δεν περιλαμβάνει το σύνολο των διατάξεων αναγκαστικού δικαίου, οι οποίες ρυθμίζουν σε σημαντικό βαθμό και τις συναλλακτικές σχέσεις, γιατί τέτοια εκδοχή θα οδηγούσε ουσιαστικά σχεδόν πάντα σε αναδίκαση της υπόθεσης, με τη διαιτησία να καθίσταται εν τέλει προστάδιο της διαδικασίας ενώπιον των τακτικών δικαστηρίων. Το αυτό θα πρέπει να γίνει δεκτό και επί εσωτερικής διαιτησίας, παρότι το άρθ. 897 παρ. 6 ΚΠολΔ δεν κάνει μνεία της διάταξη του άρθ. 33 ΑΚ, καθώς διαφορετικά η μεταχείριση των εσωτερικών διαιτησιών θα υπέκειτο σε αυστηρότερο έλεγχο, τη στιγμή που ο θεσμός της διαιτησίας και η εξουσία των διαιτητών είναι κατ' ουσίαν η ίδια. Η μη νόμιμη συγκρότηση, εξάλλου, του διαιτητικού δικαστηρίου αποτελεί αυτοτελή λόγο ακύρωσης και δε μπορεί να συνιστά προσβολή της δημόσιας τάξης.

Το αναιρεσείον επικαλέστηκε ομοίως προσβολή της δημόσιας τάξης κατά τα ανωτέρω, προσάπτοντας στο διαιτητικό δικαστήριο ότι παραβίασε με τις παραδοχές και τις κρίσεις του τη διάταξη του 288 ΑΚ που καθιερώνει την αρχή της καλής πίστης. Ο λόγος αυτός κρίθηκε απορριπτέος από το Ακυρωτικό, διότι η εν λόγω αρχή, καίτοι κανόνας αναγκαστικού δικαίου, δεν ανήκει στο σύνολο των θεμελιακών κανόνων της πολιτειακής, πολιτιστικής, κοινωνικής, δικαιοσύνης, ηθικής και οικονομικής ζωής της Χώρας, και εξυπηρετεί εν τέλει το ιδιωτικό συμφέρον.

Το αναιρεσείον ισχυρίστηκε περαιτέρω ότι οι διαιτητές του στέρησαν το δικαίωμα ακρόασής του, αφού η κρίση τους βασίστηκε σε πραγματικά περιστατικά που δεν επικαλέσθηκαν οι διάδικοι, με αποτέλεσμα να μην έχει τη δυνατότητα να εκφράσει τις απόψεις του επ' αυτών. Το Ακυρωτικό έκρινε ότι στον όρο «υπέρβαση εξουσίας» κατ' άρθ. 34 παρ. 2 περ. α' γγ' του Ν. 2735/1999 και 897 παρ. 4 ΚΠολΔ περιλαμβάνεται η περίπτωση όπου το αντικείμενο της διαφοράς δεν έχει υπαχθεί σε διαιτησία ή κείται πέραν αυτής, αλλά όχι η περίπτωση όπου το διαιτητικό δικαστήριο έλαβε υπόψη του πράγματα που δεν επικαλέστηκαν τα μέρη ρητώς, ωστόσο προέκυψαν από το σύνολο του αποδεικτικού υλικού που υποβλήθηκε ενώπιόν του, δίχως να καταφύγει σε ιδιωτικές του γνώσεις.

Κρίθηκε επίσης σχετικώς, ότι δεν παραβιάστηκε η αρχή της ίσης μεταχείρισης και η αρχή της εκατέρωθεν ακροάσεως του άρθ. 18 του Ν. 2735/1999, καθώς υποχρέωση κλήτευσης των διαδίκων υπάρχει μόνο κατά τις συνεδριάσεις του διαιτητικού δικαστηρίου όπου συζητείται η διαφορά και εκείνοι μπορούν να αναπτύξουν τους ισχυρισμούς τους, να υποβάλουν τα αποδεικτικά τους μέσα και να αντικρούσουν τους ισχυρισμούς του αντιδίκου, αφού τότε μόνο θα μπορούσε να αχθεί το διαιτητικό δικαστήριο σε διαφορετική κρίση. Επισημαίνεται, τέλος, ότι το Διαιτητικό Δικαστήριο δεν θεωρείται διάδικος ούτως ώστε να υποχρεούται να καλεί τα μέρη να τοποθετηθούν επί των δικών του παραδοχών.

ΑΠ 608/2022

Η εν λόγω απόφαση αφορά σε αίτηση αναίρεσης κατά εφετειακής απόφασης, η οποία έκανε δεκτή ένσταση υπαγωγής της διαφοράς σε διαιτησία, παραπέμποντας παράλληλα την υπόθεση στο Διαιτητικό Δικαστήριο. Το Πρωτοδικείο είχε απορρίψει την εν λόγω ένσταση της εναγομένης, δικάζοντας την υπόθεση επί της ουσίας και υποχρεώνοντας αυτή σε καταβολή ποσού προς την αναιρεσείουσα δυνάμει σύμβασης έργου.

Ακολούθως, η αναιρεσείουσα υποστήριξε ότι το Εφετείο δεν έλαβε υπόψη του πράγματα που προτάθηκαν, επειδή αυτό δεν απάντησε στην αντένστασή της περί καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος κατ' άρθ. 281 ΑΚ, την οποία πρότεινε σε σχέση με την ένσταση υπαγωγής της διαφοράς σε διαιτησία που προέβαλε η εναγομένη. Ο εν λόγω ισχυρισμός κρίθηκε απορριπτέος, αφού ως μη νόμιμος, δεν ασκούσε επιρροή στη δίκη. Ειδικότερα, ο Άρειος Πάγος έκρινε ότι η διαιτητική συμφωνία, όπως αυτή ορίζεται στο άρθρο 867 ΚΠολΔ, αποτελεί δικονομική σύμβαση, το δε δικαίωμα του εναγόμενου να προτείνει την ένσταση περί υπαγωγής της διαφοράς σε διαιτησία συνιστά άσκηση δικονομικού δικαιώματος, με συνέπεια να μην είναι δυνατή η επίκληση του άρθρου 281 ΑΚ, καθώς στον εν λόγω έλεγχο υπόκειται μόνον η άσκηση δικαιωμάτων του ουσιαστικού δικαίου.

Περαιτέρω, η αναιρεσείουσα υποστήριξε, και το Πρωτοβάθμιο Δικαστήριο δέχθηκε, ότι η εναγομένη είχε υπαναχωρήσει από τη διαιτητική συμφωνία, βασιζόμενο σε εξώδικες δηλώσεις των μερών από τις οποίες φέρεται να προέκυπτε η άρνησή της να συμμετάσχει στη διαιτητική διαδικασία. Ωστόσο, το Εφετείο έκρινε έπειτα πως η εναγομένη δεν είχε υπαναχωρήσει από τη συμφωνία, παραπέμποντας τη διαφορά σε διαιτησία, καθώς δεν προέκυπτε υπαναχώρηση από τη διαιτητική συμφωνία αλλά ούτε και άρνηση αυτής να συμμετάσχει στη διαδικασία. Συγκεκριμένα, η εναγομένη είχε δηλώσει με εξώδικη δήλωσή της ότι δεν θεωρεί ως προσφυγή στη διαιτησία την αρχική εξώδικη δήλωση της ενάγουσας καθώς ήταν πλήρως αόριστη και χωρίς κάποιο αίτημα, ταυτόχρονα δε διόρισε διαιτητή εφόσον η ενάγουσα προέβαινε σε νέα προσφυγή που θα πληρούσε τις προϋποθέσεις του νόμου. Έτσι, η εναγομένη δεν καθυστέρησε υπαιτίως και παρελκυστικώς την έναρξη της διαιτητικής διαδικασίας, δεν υπαναχώρησε και όρισε διαιτητή από την πλευρά της χωρίς να αρνηθεί τη συμμετοχή της στη διαδικασία, με τη δε ενάγουσα να αδρανεί επί διετία, και μετά να προσφεύγει ενώπιον των πολιτειακών δικαστηρίων.

Ο Άρειος Πάγος επικύρωσε την άνω κρίση του Εφετείου, κρίνοντας ότι δεν παραβιάστηκε διάταξη ουσιαστικού δικαίου, καθώς, κατά την ανέλεγκτη περί τα πράγματα κρίση του, το Εφετείο δεν διαπίστωσε κανένα κενό ως προς τη βούληση των μερών για τη διαιτητική επίλυση της διαφοράς.

ΑΠ 1312/2022

Η αναιρεσείουσα άσκησε αγωγή ακύρωσης εντός της τρίμηνης προθεσμίας του άρθ. 899 παρ. 2 ΚΠολΔ, καθώς και μία συμπληρωματική αγωγή ακύρωσης εκτός της προθεσμίας αυτής. Ισχυρίστηκε σχετικά ότι είναι εφαρμοστέα αναλογικά η ΑΚ 261, και συνεπώς επέρχεται διακοπή της τρίμηνης αποσβεστικής προθεσμίας αν ασκηθεί αγωγή ακύρωσης, καθώς και ότι η εν λόγω συμπληρωματική αγωγή είχε χαρακτήρα δικογράφου προσθέτων λόγων κατ' άρθ. 520 παρ. 2 ΚΠολΔ, δεδομένου μάλιστα ότι οι πρόσθετοι λόγοι ακύρωσης ήταν αναγκαίως συνεχόμενοι με τα ήδη προσβληθέντα κεφάλαια της διαιτητικής απόφασης. Ο Άρειος Πάγος έκρινε ότι κάθε λόγος ακύρωσης θεωρείται αυτοτελώς ως αγωγή ακύρωσης, με συνέπεια να ισχύει για καθένα εξ αυτών η τρίμηνη αποσβεστική προθεσμία η οποία άρχεται από την κοινοποίηση της διαιτητικής απόφασης. Αν δεν έχει παρέλθει, δηλαδή, η τρίμηνη αυτή προθεσμία, ο ενάγων μπορεί να επανέλθει με συμπληρωματική αγωγή προτείνοντας νέους λόγους ακύρωσης. Το δε άρθ. 520 παρ. 2 ΚΠολΔ σχετικά με τους πρόσθετους λόγους έφεσης που επικαλέστηκε η αναιρεσείουσα, κρίθηκε πως δεν εφαρμόζεται ούτε αναλογικά, καθώς η αγωγή ακύρωσης δεν αποτελεί ένδικο μέσο, ενόψει μάλιστα και του άρθ. 895 παρ. 1 ΚΠολΔ κατά το οποίο η διαιτητική απόφαση δεν προσβάλλεται με ένδικα μέσα.

Σύμφωνα περαιτέρω με την αναιρεσείουσα, θα έπρεπε να είχε χωρήσει επίδοση της διαιτητικής απόφασης με σχετική σύνταξη έκθεσης και όχι απλώς παράδοσή της από τη Γραμματέα του Διαιτητικού Δικαστηρίου. Επιπλέον ισχυρίστηκε ότι ο πληρεξούσιός της δεν είχε εξουσία παραλαβής της διαιτητικής απόφασης, αφού διορίστηκε μέχρι το πέρας της διαδικασίας, η οποία περατώθηκε με την υπογραφή της διαιτητικής απόφασης κατ' άρθ. 893 ΚΠολΔ. Συνεπώς, η συμπληρωματική αγωγή ακύρωσης που άσκησε μετά την παρέλευση του τριμήνου απορρίφθηκε παρανόμως διότι η απόφαση ουδέποτε επιδόθηκε και η τρίμηνη προθεσμία δεν είχε ξεκινήσει.

Σύμφωνα με το Ακυρωτικό, η διαιτητική απόφαση ολοκληρώνεται με την υπογραφή της, η διαιτητική, όμως, διαδικασία, περατώνεται με την παράδοση της διαιτητικής απόφασης κατ' άρθ. 893 ΚΠολΔ. Ο πληρεξούσιος για τη διαιτητική δίκη δικηγόρος αποτελεί και αντίκλητο κατ' αναλογική εφαρμογή των άρθ. 96 και 143 ΚΠολΔ. Το αυτό ισχύει και για την παράδοση της διαιτητικής απόφασης, καθώς στην έννοια της επίδοσης περιλαμβάνεται αναλογικά και η παράδοση αυτής κατ' άρθ. 893 παρ. 2 ΚΠολΔ. Η δε παράδοση κατ' άρθ. 893 παρ. 2 ΚΠολΔ έχει την έννοια της κοινοποίησης του άρθ. 899 παρ. 2 ΚΠολΔ, η οποία αποτελεί και το εναρκτήριο γεγονός της τρίμηνης αποσβεστικής προθεσμίας για την άσκηση αγωγής ακύρωσης. Επίδοση, συνεπώς, κατά τα άρθ. 122 επ. ΚΠολΔ δεν προβλέπεται, δίχως όμως κάτι τέτοιο να αποκλείεται.

Η αναιρεσείουσα παραπονείται επίσης για τη μη λήψη από το Εφετείο υπόψη ποινικής δικογραφίας που ανέκυψε μετά το πέρας της διαιτητικής διαδικασίας, παράλειψη που καθιστούσε τη διαιτητική απόφαση αντίθετη στη δημόσια τάξη και στα χρηστά ήθη. Ο Άρειος Πάγος έκρινε ότι τέτοια αντίθεση θα πρέπει να προκύπτει ευθέως από το σώμα της διαιτητικής απόφασης, επί τη βάσει των πραγματικών περιστατικών που έχουν γίνει ανέλεγκτα δεκτά από τους διαιτητές και όχι από μεταγενέστερα περιστατικά που δεν τέθηκαν υπόψη των διαιτητών και προβάλλονταν το πρώτον στο Εφετείο. Το Εφετείο ερευνά, δηλαδή, τις ίδιες παραδοχές των διαιτητών, σε συνδυασμό με το αιτιολογικό της διαιτητικής απόφασης.

Τέλος, η αναιρεσείουσα επικαλέστηκε προσβολή της δημόσιας τάξης λόγω της παραβίασης εκ μέρους των διαιτητών των άρθρ. ΑΚ 341, 345, και 346 για τους τόκους υπερημερίας. Ο Άρειος Πάγος έκρινε ότι ακύρωση διαιτητικής απόφασης λόγω αντίθεσης στη δημόσια τάξη νοείται εφόσον παραβιάζεται διάταξη του φάσματος του άρθρου 33 ΑΚ, όχι οποιαδήποτε διάταξη αναγκαστικού δικαίου, όπως πολλές από εκείνες που διέπουν τις συναλλακτικές σχέσεις. Οι ανωτέρω συνιστούν διατάξεις ενδοτικού δικαίου που έχουν ταχθεί προς εξυπηρέτηση του ιδιωτικού συμφέροντος, η δε παραβίασή τους δεν ιδρύει λόγο ακύρωσης λόγω αντίθεσης στη δημόσια τάξη.

5. ICCA General Report:

Does a Right to a Physical Hearing Exist in International Arbitration?

Το ICCA δημοσίευσε στις 19 Μαρτίου 2023 την Γενική Έκθεση, ως αποκορύφωμα της έρευνας 78 εθνικών νομοθεσιών σχετικά με το ερώτημα εάν υπάρχει δικαίωμα σε ακρόαση με φυσική παρουσία των συμμετεχόντων (« φυσική ακρόαση ») στη διεθνή διαιτησία. Τη Γενική Έκθεση υπογράφουν οι Giacomo Rojas Elgueta, James Hosking και Yasmine Lahlou.

Η έρευνα ξεκίνησε τον Σεπτέμβριο του 2020, συμπεριέλαβε τις νομοθεσίες 78 κρατών μελών της Σύμβασης της Νέας Υόρκης και εστίασε σε ερωτήματα όπως: (α) εάν το δικαίωμα σε φυσική ακρόαση παρέχεται ρητά ή μπορεί να συναχθεί από την εθνική νομοθεσία για τη διαιτησία, (β) ποιος είναι ο αντίκτυπος της συμφωνίας των μερών στη διακριτική ευχέρεια των διαιτητών να διατάσσουν εξ αποστάσεως ακρόαση, και (γ) εάν η διεξαγωγή εξ αποστάσεως ακρόασης δύναται να επηρεάσει την εγκυρότητα ή την εκτελεστότητα της διαιτητικής απόφασης.

Δικαίωμα σε φυσική ακρόαση; Καμιά νομοθεσία από αυτές που εξετάστηκαν δεν περιέχει ρητή διάταξη για την ύπαρξη δικαιώματος σε φυσική ακρόαση, ενώ η πλειοψηφία των ερωτηθέντων θεωρούν ότι το δικαίωμα σε φυσική ακρόαση αποκλείεται σιωπηρά από την εθνική τους νομοθεσία. Πέντε ερωτηθέντες απάντησαν ότι το δικαίωμα σε φυσική ακρόαση μπορεί να συναχθεί από την εθνική νομοθεσία περί διαιτησίας (Εκουαδόρ, Τυνησία, Βενεζουέλα, Βιετνάμ και Ζιμπάμπουε), ενώ οι ερωτηθέντες από έξι κράτη θεώρησαν ότι η ερώτηση παραμένει ανοιχτή στην εθνική τους νομοθεσία (κατά βάση επειδή η νομοθεσία των εν λόγω κρατών, βασιζόμενη στον Πρότυπο Νόμο της UNCITRAL, προβλέπει «προφορική» ακρόαση).

Σημασία της συμφωνίας των μερών. Ακόμα και στις πολύ περιορισμένες νομοθεσίες όπου προβλέπεται δικαίωμα σε φυσική ακρόαση, τα μέρη μπορούν να παραιτηθούν του δικαιώματος αυτού με συμφωνία τους. Αντίστοιχα, ακόμα και όταν η νομοθεσία δεν προβλέπει δικαίωμα σε φυσική ακρόαση, οι διαιτητές δεν μπορούν κατ' αρχήν να αγνοήσουν τυχόν σχετική συμφωνία των μερών, αν και ορισμένοι ερωτηθέντες υποστήριξαν ότι τέτοια δυνατότητα υφίσταται σε περιπτώσεις που κάτι τέτοιο είναι απαραίτητο προκειμένου να καταστεί εφικτή η εξισορρόπηση με άλλες αρχές και συμφέροντα.

Αντίκτυπος στην εγκυρότητα ή εκτελεστότητα της απόφασης. Οι περισσότεροι ερωτηθέντες τόνισαν ότι τυχόν απόφαση του διαιτητικού δικαστηρίου να διεξαγάγει εξ αποστάσεως ακρόαση παρά τη συμφωνία των μερών μπορεί να θέσει σε κίνδυνο την εγκυρότητα της διαιτητικής απόφασης μόνο εάν τα μέρη αντιταχθούν εγκαίρως στην απόφαση του διαιτητικού δικαστηρίου. Ακόμα και όπου η νομοθεσία αναγνωρίζει δικαίωμα σε φυσική ακρόαση, η παραβίασή του δεν συνιστά καθαυτή λόγο ακύρωσης της διαιτητικής απόφασης – με εξαίρεση το Βιετνάμ. Πάντως, και όπου η νομοθεσία δεν αναγνωρίζει δικαίωμα φυσικής ακρόασης, η μη διεξαγωγή της διαδικασίας διά ζώσης μπορεί να οδηγήσει σε ακύρωση της διαιτητικής απόφασης όταν, ενόψει των συγκεκριμένων περιστάσεων, υπήρξε παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης. Τα ανωτέρω ισχύουν και ως προς την εκτελεστότητα της απόφασης. Αναφορικά με το θέμα αυτό αξίζει να σημειωθεί η ύπαρξη αποκλίσεων ως προς το εάν τα άρθρα V(1)(b) (αδυναμία μέρους να κάνει χρήση των στη διάθεσή του μέσων για την υποστήριξη της θέσης του) και V(1)(d) (διαιτητική διαδικασία αντίθετη προς τη συμφωνία των μερών) της Σύμβασης της Νέας Υόρκης, ερμηνεύονται κατά το δίκαιο της έδρας της διαιτησίας, ή κατά το δίκαιο του *forum* του δικαστηρίου που επιλαμβάνεται της εκτέλεσης της διαιτητικής απόφασης. Σε κάθε περίπτωση, το άρθρο V(2)(b) της Σύμβασης της Νέας Υόρκης (αντίθεση στη δημόσια τάξη) ερμηνεύεται με βάση το δίκαιο του *forum*.

6. Athens Arbitration Days 2023

Για δεύτερη συνεχή χρονιά έλαβαν χώρα στην Αθήνα οι “Athens Arbitration Days”, ελληνική διοργάνωση αφιερωμένη στη Διεθνή Διαιτησία, με συνέδρια και ημερίδες υπό την αιγίδα διαφόρων φορέων, συμπεριλαμβανομένου και του ICC Hellas.

ICC Hellas – The ICC Court behind the scenes

Παρασκευή 20 Οκτωβρίου 2023

Η εκδήλωση διοργανώθηκε από το ICC Hellas με αφορμή τον εορτασμό των 100 χρόνων από τη σύσταση του ICC International Court of Arbitration με προσκεκλημένους μέλη του ICC Court και της Γραμματείας του ICC Court. Ειδικότερα, στην εκδήλωση συμμετείχαν οι: Sabrina Ainouz, μέλος του ICC Court για την Αλγερία, Milena Djordjevic, μέλος του ICC Court για τη Σερβία, Samantha Nataf, μέλος του ICC Court για το Ισραήλ, Μάρκος Δράκος, μέλος του ICC Court για την Κύπρο, Γεώργιος Πανόπουλος και Μαρίλυ Παραλίκα, μέλη του ICC Court για την Ελλάδα. Την Γραμματεία του ICC Court εκπροσώπησαν ο Αλέξανδρος Φεσσάς, Γενικός Γραμματέας, και η Στέλλα Λεπτουργού, Σύμβουλος της Γραμματείας.

Το πρώτο μέρος της εκδήλωσης εστίασε στο ρόλο και τη λειτουργία του ICC Court, με σύντομες παρουσιάσεις των πιο σημαντικών αποφάσεων που καλείται να λάβει το ICC Court, κατ' εφαρμογή του Κανονισμού Διαιτησίας του ICC. Η κ. Παραλίκα, ανοίγοντας τη συζήτηση, έκανε μια επισκόπηση του τρόπου σύστασης και της δομής του ICC Court, αναφέρθηκε στις μορφές (τακτική-έκτακτη) και τη συχνότητα των συνεδριάσεων καθώς και στην εσωτερική λειτουργία του ICC Court. Ο κ. Φεσσάς και η κ. Λεπτουργού παρουσίασαν τη δομή της Γραμματείας και το ρόλο της στον χειρισμό των υποθέσεων διαιτησίας και στην υποστήριξη του έργου του ICC Court. Στη συνέχεια έγινε μια παρουσίαση των αποφάσεων που καλείται να λάβει το ICC Court, της πρακτικής του ICC Court και των παραμέτρων/στοιχείων που λαμβάνονται υπόψιν για τη λήψη των διαφόρων αποφάσεων. Πιο συγκεκριμένα, η κ. Ainouz αναφέρθηκε στον διορισμό διαιτητών από το ICC Court, και τον τρόπο επιλογής τους, ήτοι μέσω του δικτύου των Εθνικών Επιτροπών του ICC είτε μέσω απευθείας διορισμού, καθώς και τα κριτήρια που λαμβάνονται υπόψιν για τον διορισμό. Ο κ. Πανόπουλος μίλησε, στη συνέχεια, για τις αποφάσεις του Δικαστηρίου σύμφωνα με το άρθρο 6(4) του Κανονισμού Διαιτησίας που αφορούν ενστάσεις δικαιοδοσίας ή μη συμμετοχή διαδίκου στη διαιτησία. Η κ. Djordjevic εξήγησε τον υπολογισμό των εξόδων της διαιτησίας σύμφωνα με τα παραρτήματα του Κανονισμού, ο οποίος προσφέρει το πλεονέκτημα της προβλεψιμότητας του κόστους της διαιτησίας (αμοιβές διαιτητών και έξοδα του ICC), η κ. Nataf αναφέρθηκε στη διαδικασία του ελέγχου (scrutiny) των διαιτητικών αποφάσεων και στα πλεονεκτήματά της. Τέλος, ο κ. Δράκος έκανε μια σύντομη παρουσίαση των αποφάσεων επί αιτήσεων εξαιρέσεως διαιτητών και των αποφάσεων αντικατάστασης διαιτητών.

Το δεύτερο μέρος της εκδήλωσης έλαβε τη μορφή προσομοίωσης μιας συνεδρίασης του ICC Court στην οποία συζητήθηκε μια υποθετική αίτηση εξαιρέσεως διαιτητή. Τα στοιχεία και το ιστορικό της υπόθεσης της προσομοίωσης ήταν διαθέσιμα στους συμμετέχοντες στην εκδήλωση, ούτως ώστε η παρακολούθηση και η συμμετοχή τους να είναι άμεση και ενεργή. Μετά τη συζήτηση μεταξύ των μελών του Δικαστηρίου σχετικά με το παραδεκτό και την ουσία της αίτησης εξαιρέσεως, η συζήτηση συμπεριέλαβε και τους συμμετέχοντες, πολλοί από τους οποίους εξέφρασαν την άποψή τους ως προς το αν θα πρέπει να γίνει δεκτή ή όχι η αίτηση εξαίρεσης. Κατόπιν ψηφοφορίας, η πλειοψηφία απεφάνθη υπέρ της απόρριψης της αίτησης εξαίρεσης, η οποία αποτέλεσε και την κρίση του Δικαστηρίου.

ICC YAF – Construction disputes in Southeastern Europe: how to avoid and resolve them

Στις 17 Οκτωβρίου 2023, έλαβε χώρα στο πλαίσιο των Athens Arbitration Days, η εκδήλωση του ICC YAAF για τον τρόπο χειρισμού κατασκευαστικών έργων και διαφορών στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Οι έμπειροι στο χώρο της κατασκευαστικής διαιτησίας, ομιλητές Δημήτρης Κασίκης, Λουκιανός Κοροβέσης, Χριστίνα Λαμπροπούλου, Σπυριδούλα Μεγαλοκονόμου και Alessio Ottaviano Rossi περιήγησαν το ακροατήριο στη διάρκεια του κύκλου ζωής ενός έργου, από τις διαπραγματεύσεις έως το στάδιο της παραλαβής, με έμφαση στα διαθέσιμα εργαλεία για την πρόληψη, την αποφυγή ή την επίλυση των διαφορών που μπορεί να προκύψουν στην πορεία.

